

Brenner, Björn, 2015. *Islamist Governance Hamas Style: Readings from the Palestinian Experiment in Islamic Democracy*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Anmälan av Anders Malm

I de palestinska valen 2006 vann Hamas en jordskredsseger. Något nytt inträdde på den politiska scenen i och med detta, då det var första gången en uttalat islamistisk rörelse kom till makten i arabvärlden genom allmänna val. Händelsen öppnade en möjlighet för forskare att studera huruvida en islamistisk orienterad politisk organisation kan utöva ett demokratiskt styre. Björn Brenner tog den möjligheten genom att ifrågasätta om teoretiska analyser verkligen kan ge svar på den inom forskarvärlden relativt hett debatterade frågan: är islamistiska grundvärden överhuvudtaget förenliga med demokrati? Här förelåg, i Brennens ögon, en unik möjlighet att i praktiken studera hur Hamas utövar sin politiska makt. Författaren var särskilt intresserad av vilka former deras styrelseskick tog i lösandet av de stora utmaningar Hamas stod inför när de intog ledarpositionen i den palestinska staten. Därmed kunde frågan om kompatibiliteten mellan islamism och demokrati belysas genom en empirisk fallstudie.

Brenner ställer den övergripande frågan "Hur kan Hamas styrelseskick av Gazaremsan, under perioden 2006 till 2012, karakteriseras och förstås?" (Brenner, 2015, s. 3, min översättning). Författarens motivering av frågeställningen och studien väcker dock ett antal frågor, bland annat gällande vad som är att betrakta som demokratisk styrning, och då särskilt "god" demokratisk styrning. Även frågan om det finns något att lära från forskning om hur andra terroriststämplade organisationer (exempelvis IRA och ETA) har anpassat sig till en form av demokratisk process tycks vara relevant att ställa. När det gäller den första frågan så framgår det tidigt att Brenner avser undersöka förekomsten av,

eller potentialen till, *liberal* demokrati, alltså en typ av styrform som inkluderar individuella rättigheter och en frigörelse från statlig kontroll (Brenner, 2015, s. 7 f. samt s. 42). Den andra frågan berörs inte vilket lämnar ett visst tomrum i avhandlingen vad gäller möjligheter till generiskt intressanta slutsatser utifrån att processen liknar en avradikalisering av en organisation (Hamas, IRA etc.) och dess anpassning till ett legitimt politiskt liv.

Det teoretiska ramverk som författaren bygger upp utmålar fyra idealtyper av islamistisk styrning. Dessa hämtas från tidigare forskning om islamism där olika forskares argument om hur islamister styr, eller i teorin borde styra, sammanfogas till att utgöra de två separata positionerna "islamsk teologi" och "sekulär demokrati". Dessa två positioner indelas i en "fyrfältare" eftersom författaren anser att endast dessa två positioner skulle på förhand sammankoppla islamsk teologi med auktoritärt styre, och sekulariserat styre med liberal demokrati. Författaren sammanfattar detta genom denna figur (Brenner, 2015, s. 44, min adaptation) som utvisar de fyra idealtyperna:

	Auktoritär	Demokratisk
Religiös	Islam-Teologisk	Demo-Islamistisk
Sekulär	Totalitär	Sekulär-Demokratisk

Här fastslås det att det är liberal demokrati som utgör grunden för de rättigheter som garanteras medborgaren i idealtyperna "sekulär-demokratisk" och "demo-islamistisk". Något som framstår som en osäkerhet i sammanhanget är huruvida liberala värderingar är ett stöd eller ett problem för den kommande analysen. Osäkerheten bygger på att författaren har skrivit fram föreningen mellan islamism och demokratiska processer som undersökningens centrala problem. Alltså borde det vara de demokratiska processerna som ska tydliggöras i idealtyperna där

demokrati förekommer, inte de värderingar en specifik typ av demokrati vilar på. Det vill säga, demokrati ska exempelvis mätas mot förekomsten av generiska element, såsom politisk opposition, tillgängliga och oberoende institutioner samt rättsäkerhet i samhället. Brenner gör i huvudsak detta i analysen, men den liberala värderingen av demokrati följer med och ”spökar” lite i avhandlingens analys och resultatdiskussion. Här hade det teoretiska ramverket kunnat ta inspiration från andra forskare som arbetat med liknande frågor i samma geografiska region. Bara som ett exempel kan Alan Dowty (1999) nämnas, där denne genomför en analys av huruvida Israel kan liknas vid en demokrati utifrån mer etablerade ramverk (Dahls kriterier för ”polyarchy”) (Dowty, 1999). Dahls kriterier hade kunnat motverka en normförskjutning i analysen till förmån för ett tydligare fokus på den demokratiska potentialen i Hamas sätt att styra. Dock tar författaren själv upp ’svagheten’ med att luta sig på just liberala värderingar när det kommer till analys av förekomst av, eller möjlighet till, demokrati. Tyvärr lyfts den här svagheten fram först i avhandlingens avslutande del och läsaren får leva med den liberala förskjutningen under de tre analyskapitlen.

Ytterligare en viktig komponent i teoridelen av avhandlingen är författarens diskussion kring vad Hamas centrala utmaningar består i, eftersom fallstudiens analys utgår från ett urval av tre sådana utmaningar. Den första av dessa utgångspunkter utgörs av Hamas relation till det politiska systemet och då särskilt hur det parlamentariska systemet och dess aktörer ska hanteras. Den andra utgångspunkten utgörs av Hamas utmaning att hantera uppkomsten av våldsamma radikaliserade grupper. Slutligen sammanfattas den tredje utmaningen för Hamas till att beröra hur lag och ordning ska återställas i det palestinska samhället.

I operationaliseringen väljer författaren att lägga in två begrepp som ska stödja det analytiska tillvägagångssättet. Begreppet

”perception” utgör det första av dessa två, och avser fånga upp hur aktören Hamas förstår den situation de står inför (inom någon av de tre utmaningarna nämnda ovan). Det andra begreppet är ”praktik” och avser logiskt nog fånga upp hur Hamas faktisk gör för att möta dessa tre utmaningar. Till detta hör att operationaliseringen inkluderar listor på islamistiska och demokratiska karaktäristiska drag inom varje sådant begrepp. Det vill säga att exempelvis en demokratisk praktik kan identifieras av att regeringsmakten uppvisar mottaglighet och respekt för folkvilja genom att helt enkelt låta sådana strömningar motivera tagna beslut och genomförda åtgärder. Vidare att en islamistisk motsvarande praktik istället låter religionen vara i centrum för hur styrning motiveras. Här framstår det som något diffust om analysen kommer att kunna hantera hur det blir om regeringsmakten använder bägge dessa motiv för ett specifikt agerande relaterat till någon av de tre utmaningarna. Till detta kommer att Brenner utvecklar operationaliseringen genom att tillföra en diskussion kring hur förekomsten av de fyra idealtyperna för styrning ska kunna identifieras i materialet. Troligen är det så att författaren vill att det som han benämner som sina två variabler (”religiöst vs. sekulärt” och ”auktoritärt vs. demokratiskt”) ska via dessa två olika operationaliseringar kunna tydliggöras i analysen. Det vill säga att angreppssättet med ”perception och praktik” ska/måste kompletteras med idealtypsanalysen för att variablerna ska få verka ut i största möjligaste mån. Här hade en sammanfattande diskussion där återkopplingen till de forskningsfrågor Brenner ställer i inledningen kunnat stödja detta analytiska grepp. En sådan diskussion hade kunna tydliggöra hur dessa två operationaliseringar samverkar för att bidra till att svara på avhandlingens centrala frågor. Vidare hade den kunnat fånga upp frågan om hur ett ”sammelsurium” av motiv och praktiska åtgärder ska hanteras i analysen. Den sistnämnda frågan utgör i någon mening en generisk fråga för de flesta statsvetare

eftersom det är sällan politik följer ett särskilt teoretiskt ideologiskt fastlagt mönster (jämför exempelvis med Alliansens övertagande av arbetarbegreppet från socialdemokratin).

Avhandlingen bygger på fältstudier genomförda i området kring Damaskus (8 månader), Västbanken (3 månader) och Gazaremsan (2+2 månader). Fältstudierna beskrivs likt en tre-stegraket där den initiala (längre) tiden syftade till att ge författaren vissa kunskaper i arabiska samt i kulturella seder och bruk. Författaren argumenterar en del för betydelsen av detta vilket upplevs relevant ur ett etnografiskt perspektiv. Författaren berör saker som vikten av seder, kulturell förståelse och att bli accepterad som en del av ett socialt sammanhang för genomförandet av djupgående fältstudier. Här hade avhandlingens metodavsnitt kunnat utveckla ett tydligare etnografiskt avtryck genom en mer omfattande diskussion kring vad detta betyder för möjligheten att observera och dokumentera ett styrelseskick. Själva poängen med ett sådant förfarande är att det grundlägger en förstärkning av *observation* som metod och underlag till data (se till exempel Dilley, 1999 gällande fältstudier och förhållandet till kontextbeskrivning; Emerson, Fretz, & Shaw, 2011 för ingående diskussion om fältanteckningar; Rubenstein, 2002 angående att identifiera vad som är kultur, identitet och politik i en främmande miljö).

Den efterföljande delen av fältstudierna genomförs på Västbanken just för att Brenner ska kunna bygga upp ett kontaktnät med företrädare för Hamas samt även få grepp om vilka andra organisationer och aktörer som kan vara av intresse kopplat till studiens intresseområde. Här sker även de första intervjuerna och datainsamlingen tar fart på allvar. När så tiden är mogen, författaren själv är förberedd och kontakter är knutna, förberedelser vidtagna och administrativa hinder är överkomna, genomförs själva studien av Hamas praktiska styre. Brenner befinner sig på plats i Gaza under totalt fyra månader med ett uppehåll

på tre månader i mitten av den perioden för återhämtning och analytisk distans.

Avhandlingens tre empiriska kapitel är indelade efter de utmaningar som kom fram i teorigenomgången. Respektive kapitel analyserar och diskuterar dessa utmaningar utifrån begreppen perception och praktik, dock inleds varje kapitel med ett slags övergripande kontextbeskrivning.

När det gäller Hamas förhållande till det palestinska politiska systemet låter författaren sökljuset vila på framförallt hur Hamas hanterar rivalen Fatah, men även i någon mån hur Hamas förhåller sig till den palestinska statsapparaten (Palestinian National Authority, PNA). Här framgår det att Hamas uppfattar (perception) dessa entiteter som hot mot den egna makten. Fatah utesluts med våld från Gaza och mycket av personalen inom PNA byts dessutom ut till "Hamastrogna". Dock är det så att detta beteende inte självklart kan stämpla Hamas som "odemokratisk" menar Brenner, eftersom Fatah inte visade vilja att följa några demokratiska spelregler i sin opposition mot Hamas. Författarens slutsats är att Hamas uppvisar både Demo-Islamiskt och Islam-Teologiskt beteende men med tonvikt åt den sistnämnda. Dessutom konstaterar Brenner att Hamas beteende i praktiken är auktoritärt, med lite eller ingen visad hänsyn till enskilda medborgares rätt. De demokratiska inslagen i "styrningsstilen" baserar Brenner på att Hamas visar vid ett flertal tillfällen vilja till att öppna förhandlingar med Fatah, och att Hamas drivs till att ta till våld på grund av Fatahs ovilja att acceptera en parlamentarisk oppositionsroll.

I kapitlet framkommer det inte med tydlighet vad det är som leder fram till att författaren drar ovanstående slutsatser. Troligen beror det på att kapitlets tonvikt ligger på att beskriva olika situationer (med hjälp av tidigare forskning och framförallt intervju-material). Frågan är hur de demokratiska inslagen Brenner hänvisar till ska kunna ge

någon signifikant viktning mot de demokratiska idealtyperna? Här ligger orsaken till att frågan uppkommer troligen i att författaren inte inkluderar data från sina observationer i det här kapitlet (det förekommer endast 3 referenser till observationer) vilket betyder att läsaren inte får veta något om vad Brenner ser gällande hur Hamas hanterar denna utmaning. Hur fungerar institutionerna? Hur har människors situation förändrats efter att Hamas intog ledarrollerna i PNA? Hur agerar människor på plats i relation till konflikten mellan Hamas och Fatah? Hur påverkar våldet vardagen och möjligheten för medborgarna att få några rättigheter tillgodosedda? Detta är några frågor som lämnas relativt obesvarade trots att de borde vara relevanta i sammanhanget. Först när Brenner avslutar kapitlet med den tidigare nämnda analysen av idealtypernas förekomst snuddar han vid motsvarande frågor. En omdisposition av mängden beskrivningar gällande relationer och händelser mellan aktörerna Hamas och Fatah hade varit till gagn för klarheten i dessa frågor.

I kapitel 5 får läsaren i mycket större omfattning ta del av Brenners observationer. Det gör att beskrivningarna av framväxten av våldsam radikalism i det palestinska samhället inte upplevs lång och omfattande, eftersom författaren tillför något eget till sammanhanget. Kapitlet innehåller ett särskilt intressant avsnitt vilket behandlar hur Hamas förändrar sin initialt våldsintegrerade förståelse och praktik för hur detta problem ska lösas. Förutom att Hamas initialt uppvisade en våldsriktad problemlösning för den gryende radikalismen så försökte man samtidigt att bejaka vissa av dessa gruppers krav på införandet av sharia. Här redogör Brenner för hur bägge dessa beteenden inte togs väl emot av det palestinska folket och hur Hamas då ändrade sin strategi för att hantera detta problem. På så sätt visas att den inom demokratin så viktiga lyhördheten för folkopinion faktiskt existerade och fungerade när regeringsmakten skulle utforma lösningar

för att möta radikalismen. Dock framgår det att författaren har uppfattat att Hamas beteende har mer med pragmatik än demokrati att göra. Det vill säga att partiet nyttjar det verktyg som bedöms vara mest effektivast för att motverka kritik mot den egna makten. Ibland blir då resultatet 'demokratiskt' och ibland 'auktoritärt' när agerandet prövas mot Brenners idealtyper. Slutsatsen från kapitlet är just att Hamas befinner sig mitt i mellan den Demo-Islamiska och Islam-Teologiska styrningsstilen. Dock med en viss tonvikt åt det Demo-Islamistiska hållet när det gäller hanteringen av den här utmaningen. Detta på grund av att författaren skriver fram Hamas pragmatism som ett beteende vilket pekar i en demokratisk riktning. Av de tre kapitlen innehåller detta den tydligaste skillnad mellan kontextbeskrivning och perceptionsanalys. Vidare bygger kapitlet i större omfattning än de andra två på det egna empiriska materialet.

I det avslutande empiriska kapitlet beskriver och diskuterar författaren hur gamla sedvänjor, moderna institutionella former och religiöst grundade synsätt kämpar om företrädesrätt för hur Hamas tolkar och praktiserar ordning i samhället. Här knakar det lite i fogarna när författaren ska gå från den allmänna kontextbeskrivningen (som varje kapitel inleds med) och vidareutveckla Hamas uppfattning om denna utmaning. Problemet tycks ligga i att texten inte uppvisar en konkret skillnad mellan den allmänna kontextbeskrivningen och det som är specifikt för Hamas. Brenner kan dock visa att Hamas har en fallenhet för att luta sig på islamistiskt färgade förståelser för ordning där "oordning" kan innebära omoraliskt beteende i förhållande till vad som föreskrivs i koranen. Förståelsen för ordning som ett 'socialt lugn' snarare än som 'rättvisa' framstår i författarens beskrivning som en skiljelinje mellan Hamas och det palestinska folket genom att det 'sociala lugnet' är artikulera utifrån sharia. Det här resonemanget är inte helt övertygande gällande hur denna uppfattning är

särskiljande för Hamas. Förmodligen beroende på att detta kapitel, likt det första empiriska kapitlet, 'osynliggör' i någon mån den breda palestinska rösten.

En utveckling av Hamas praktik och vad den betyder för den palestinska medborgaren tillsammans med en reducering av allmänna beskrivningar hade kunnat utvecklat kapitlet i en mer övertygande riktning. Det framkommer i kapitlets avslutande del att Brenner har observerat hur medborgaren upplever Hamas praktiserande av lag och ordning och det kittlar intresset för vad författaren själv har inhämtat om det samhälleliga perspektivet. En sådan omDispositionering av analysen hade kunnat förstärka kapitlets avslutande diskussion där författaren återigen fastställer att styrningsstilen ligger mellan den Demo-Islamiska och Islam-Teologiska styrningsstilen. Här skriver Brenner fram den Islam-Teologiska stilen som mer dominerande av dessa två beroende på att Hamas har agerat auktoritärt och med religiös motivbildning.

Hamas expanderande eftergifter när det gäller användandet av sedvänjor (vilket enligt analysen inte faller inom ramen för varken det islamistiska eller det demokratiska ramverket) vid lösandet av brott utmålas av författaren likt ytterligare ett exempel på pragmatism. Dock kan givetvis själva analysverktyget ifrågasättas genom detta. Hur omhändertas just skillnaden mellan kulturellt och traditionellt grundade förståelser och praktiker från en rent islamistisk styrelseform? Och hur skiljs sådana fenomen från en demokratisk styrelseform? Visst är det väl så att styrelseskick skiljer sig mellan olika demokratier även i västvärlden? Det betyder att kultur och traditioner är en del av hur ett demokratiskt system utformas, och att det därmed borde vara värden som även påverkar hur ett islamistiskt styrelseskick fastläggs. Här är det för mig lite ottydligt hur analysverktyget klarar att hantera vad som är tradition och vad som är religion, och hur skärningen däremellan påverkar vår kunskap om det är möjligt för en islamistisk organisation att vara demokratisk.

Brenners resultatdiskussion sammanfattar slutsatserna från analyskapiteln och utvecklar sedan ett svar på den övergripande frågan "Hur kan Hamas styrelseskick av Gazaremsan, under perioden 2006 till 2012, karakteriseras och förstås?".

Den empiriska undersökning visar att Hamas 'stil' ligger mellan den Demo-Islamiska och Islam-Teologiska styrningsstilen. Brenner återkommer dock vid ett flertal tillfällen till att Hamas har litet, eller inget, intresse av enskilda individers samhälleliga rättigheter och att deras demokratiska inslag är av "kollektivistisk" typ (Brenner, 2015, s. 327). Särskilt när det kommer till juridiska rättigheter. Till detta kommer att författaren skriver fram Hamas som en auktoritär organisation och att deras rädsla att förlora makten intar en central plats som motor för både deras perception och praktik. Det är här som frågan om analysverktygets validitet ställs på sin spets då Brenner använder i huvudsak argument som vilar på förekomst av demokratiliknande processer för att påvisa Hamas demokratiska drag. Dessutom tenderar två av fälten i den "fyrfältare" analysverktyget består av förvinna i analyserna. Det får mig, vid första läsningen, att ifrågasätta författarens resultat. Självfallet är roten till detta ifrågasättande att analysverktyget (och analyskapiteln) hänvisar till liberalism åtskilliga gånger. Men liberalism går inte väl ihop med den kollektivism och auktoritet som Hamas uppvisar, och är dessutom inte självklart kopplad till förekomsten av demokratiska processer *per se*. Detta är alltså avhandlingens "spöke" i den mån man kan tala om ett sådant. Efter flera omläsningar av framförallt resultatdiskussion, teorigenomgång och slutsatser kopplat till respektive analyskapitel framgår det att Brenner menar just att demokratiska processer är fullt möjliga för en islamistisk politisk organisation, så länge dessa gynnar dess position. Förekomsten av liberala värden, däremot, är det ont om i de omfattande beskrivningarna av Hamas perception och praktik. Av detta

kommer den initiala uppfattningen att Brenners resultat borde visa på ett auktoritärt styrelseskick i stil med det som beskrivs inom forskningsfältet för hybridregimer. D.v.s. en regim där demokrati och institutioner förekommer på ytan, men där dominans säkerställs genom omfattande korruption inom både institutioner och i valsystemet.

Brenner tonar i avslutningen ned analysverktygets liberala "bias" genom att påvisa hur processer får företräde för hur resultatet redovisas. Dock kvarstår frågan om hybridregimer som central att diskutera. Vad i undersökningen utvisar *inte* ett empiriskt exempel på det forskningen inom hybridregimer kallar "competitive authoritarianism" (Levitsky & Way, 2010, p. 5)? Det vill säga: vad är det Brenner tillför som är unikt med Hamas styrelseskick? Frågans svar rör givetvis den islamistiska basen för Hamas och islams reella politiska funktion. Att Brenner visar att Hamas uppvisar pragmatism i frågan om tillämpning av islam, och att det inte fanns några tecken på införande av en genomgripande islamistisk statsbildning, skulle kunna utgöra ett bidrag inom forskning om hybridregimer. Här hade författaren kunnat ta ut svängarna i en annan riktning än vad det avslutande kapitlet gör, vilket är dedikerat till vidare implikationer av resultaten. Istället är det i det avslutande kapitlet som Brenner återknyter till den tematiska indelningen i teorikapitlet (de tidigare nämnda analytiska utgångspunkter forskningen om islamism uppvisar) och då genom att använda sina resultat för att diskutera vilken av dessa utgångspunkter inom forskningen som är mest fruktsam för studier av islamism/demokrati.

Trots dessa delvis kritiska anmärkningar är det centralt att här framföra att Brenners avhandling är synnerligen intressant och viktig, i synnerhet för vår kunskap om Hamas och hur islamistiska värden tar politiskt uttryck i praktiken. Sällan har vi inom

statsvetenskapen möjlighet att ta del av empirisk forskning utförd på ett så brännande aktuellt fall som Hamas officiella tillträde på den palestinska politiska scenen utgör. Vidare har forskarkollektivet här möjlighet att dra nytta av den utökade massa av erfarenheter från forskning i konfliktfyllda miljöer som Brenners avhandling utgör. Kritiken är således riktad mot något som redan håller hög kvalitet och därmed avsedd att fördjupa den möjliga kunskapsinhämtningen från den smått unika empiri som avhandlingen bygger på.

REFERENSER

- Brenner, B., 2015. *Islamist Governance Hamas Style: Readings from the Palestinian Experiment in Islamic Democracy*. Göteborg: University of Gothenburg.
- Dilley, R., 1999. *The Problem of Context*. Oxford, UK and New York: Berghahn Books.
- Dowty, A., 1999. "Is Israel Democratic? Substance and Semantics in the 'Ethnic Democracy' Debate", *Israel Studies*, 4(2), 1–15. doi:10.2979/ISR.1999.4.2.1.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L., 2011. *Writing Ethnographic Fieldnotes, Second Edition* (2nd ed.). Chicago and London: University of Chicago Press.
- Levitsky, S., & Way, L. A., 2010. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rubenstein, S., 2002. *Alejandro Tsakimp: A Shuar Healer in the Margins of History*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Anders Malm är verksam vid Statvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet samt Militärvetenskapliga institutionen, Försvarshögskolan. E-post: anders.malm@gu.se